

ҒТФХР 14.25.07

0009-0003-2217-7747

Шолпан Түсүпбекова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Астана, Қазақстан

E-mail: tusupbeckova@yandex.ru

Күнтізбенің тарихы және бүгінгі күнде маңыздылығы

Аңдатпа. Мақалада күнтізбенің тарихы мен жасалуының негізгі принциптері ашылады, автор күнтізбені жасау кезінде қажетті түс пен қаріпті таңдаудың маңыздылығын атап көрсеткен. Түсті қабылдаудың ерекшеліктеріне сәйкес отырып, күнтізбе үшін қолайлы гамма таңдалатынын. Күнтізбелік тордың орналасуы салдары қарастырылды.

Түйінді сөздер: күнтізбе, графика, шрифт, түсті қабылдау, күнтізбе түрлері.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2220-685X-2023-70-3-54-60>

Кіріспе. Күнтізбенің тарихы ең ежелгі өркениет тарихынан басталады. Ең ежелгі өркениеттер планетаның әртүрлі бөліктерінде бір мезгілде дерлік дамыған, өкінішке орай, алғашқы күнтізбелердің қашан және қай жерде пайда болғаны туралы толық негіздеме жоқ болғандықтан қорытынды жасау мүмкін емес. «Күнтізбе» сөзінің өзі латынның «calendae» сөзінен шыққан – Ежелгі Римде әр айдың бірінші күндері (күнтізбелер) осылай аталды. Бұл Римде айдың басын арнайы діни қызметкерлер әрқашан салтанатты түрде жариялауымен

байланыстырған. Содан кейін күнтізбе сөзі пайдаболды – бұл кредиторлар әр айдың бірінші күні қарыздар бойынша төленген пайыздарды тіркейтін қарыз кітабының атауы болды. Тіпті кейінірек, орта ғасырларда «күнтізбе» сөзі өзінің қазіргі мағынасына ие болды [1].

Күнтізбенің дамуы жолы. Ертеде қазақтар жұлдызды, күн мен айды басшылыққа алған. Қазақтардың дәстүрлі күнтізбесінде әрқайсысы 30 күннен 12 ай болса, қалған 5-6 күн «бесқонақ» – 5 қонақ деп аталған. Қазақтың дәстүрлі күнтізбесі жануарлардың 12 жылдық циклі «мүшел» баршамызға белгілі құбылыс. Ол тек қазақтар арасында ғана емес, Орталық және Оңтүстік-Шығыс Азияның ұлан-ғайыр жерінде де кең тараған. Кейбір зерттеушілер жануарлардың 12 жылдық циклінің аспандық нышандары бар күнтізбе жасау идеясын Шығыс Азия халықтары Орталық Азия көшпелілерінен қабылдаған деп есептейді. Азияның әртүрлі елдерінде цикл жануарларының атаулары әртүрлі. Мысалы, қазақтарда бұл тышқан (тышқан, егеуқұйрық); сиыр (сиыр, өгіз); барыс (барыс, жолбарыс); қоян (қоян, мысық); Ұлу (ұлу, айдаһар, қолтырауын); жылан (жылан); жылқы (жылқы); қой (қой, ешкі); мешін (маймыл); тауық (тауық, әтеш); ит (ит); доңыз (қабан, шошқа). 12 жылдық цикл уақыт ағымын, оның сегменттерінің функционалдық сипаттамаларын, олардың сапасын анықтайды, адам табиғаты туралы ақпаратты жеткізеді, экономикалық, өмірлік, ғарыштық циклдардың барысын бір уақытта біріктіреді, олардың өзара әрекетін сипаттайды.

Адамның өмірі 12 жастағы мүшел тізбегі ретінде ойластырылған, олардың әрқайсысы белгілі бір жас деңгейін қамтиды. Бірінші мүшел (1-ден 12 жас аралығы) – балалық шақ; екіншісі (13-24 жас) – жастар; үшінші және төртінші (25-36 жас, 37-48 жас) – жетілу; бесінші (49-63 жас) – кәрілік. Әрбір мүшел адам ағзасының белгілі бір сапалық күйі болып табылады. Бір мүшелден екіншісіне ауысу бірқалыпты емес, адам ауру мен

қауіп-қатерден ерекше қорғансыз болатын өмірдегі күрт өзгеріс, тағдырлы сәт ретінде ойластырылған. Өтпелі жылдар (13, 25, 37, 49, т.б.) мүшел жас деп аталады. Олар қазіргі заманғы медицинада белгілі адам ағзасының гормондық жүйесін қайта құрылымдау кезеңдерімен сәйкес келеді. 13 жас – жыныстық жетілудің басталуы; 25 жаста – өсу гормонының өндірісін тоқтату, 48 жаста – көбею функциясын тоқтату. Жаңа мүшелге кіру адамға қауіпті және қауіпсіз жағдайға өтуге көмектесетін қорғаныс әрекеттерімен бірге жүрді (Сурет 1).

Сурет 1: Мүшел жастар

Қазақ күнтізбесінің заңы бойынша бәрі де қайталанады. Адамдардың жады өзінің бастауына қайта оралады, сол сияқты білім де, ол циклдік уақыттың эволюциялық өрлеуіне сәйкес жаңартылған, байытылған түрде келеді және мүшел циклдерінің шексіз айналымында одан әрі дамиды [2].

Күнтізбелер даусыз функционалдылықты жоғары жарнамалық әлеуетті біріктіреді. Қазір таңдау өте үлкен және жыл сайын тапсырыс алушының кеңсесінің қабырғасында немесе серіктес үстелінде орын алады. Сондықтан күнтізбенің дизайны ерекше маңызға ие болуға тиіс. Әрбір байыпты

компания күнтізбелердің жарнамалық мәнін түсінуі керек. Күнтізбелер – жарнама түрінде басып шығарудың ең танымал түрлерінің бірі. Бағадан басқа бұл, әрине олардың тиімділігіне байланысты. Күнтізбелер: көркем күнтізбелер, қабырға күнтізбелері, презентация күнтізбелері, жұмыс үстелі күнтізбелері, сыйлық күнтізбелері болып бөлінеді. Плакат күнтізбесінің дизайны дизайнерге өзінің барлық дағдылары мен қабілеттерін барынша қолдануға мүмкіндік береді [3].

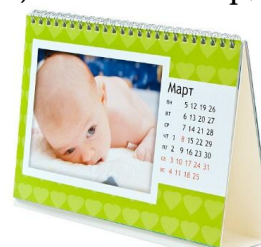
Жыртылатын күнтізбе – бұл бір парақта белгілі бір күн (апта немесе ай) туралы ақпарат орналасқан бос парақтары бар қалталы немесе қабырғалық күнтізбелік кітап (Сурет 2). Жыртылған қабырға күнтізбесі бір ғасырдан астам уақыт бұрын, атап айтқанда 1885 жылы қолданысқа енді. Оны шығарушы Мәскеудегі үлкен баспахананың иесі Иван Сытин болды.

Қол жетімді баға мен практикалық жағынан барлық қолданыстағы аналогтардан ерекшеленетін басылым бірден танымал болды. Жыртылатын күнтізбе кеңестік дәуірде өзінің танымалдылығының шыңына жетті, оны алу оңай емес кітапқа балама, ұйымдастырушының прототипі және саяси үгіт құралы болды.

Сурет 2: Жыртылатын күнтізбе

Ауыстырылмалы күнтізбе – белгілі бір кезеңнен кейін (күн, апта немесе ай) беттері аударылатын жұмыс үстелі немесе қабырға күнтізбесі-кітап тәріздес (Сурет 3). ХХІ ғасырдың басында ол жыртылатыннан гөрі танымал болды. Бұл күнтізбелер басқаларына қарағанда ең қымбат түрі болып табылады. Қабырғаға монтаждауға арналған металл түйреуішпен, серіппесі бар қабырғаға орнатылатын және аударылатын күнтізбені бекітеді.

Сурет 3: Үстел күнтізбесі

Кесте күнтізбесі – кесте түріндегі күнтізбе, қалталық немесе қабырғалық немесе жұмыс үстеліне арналған болуы мүмкін. Күнтізбелердің басқа түрлері сияқты, уақыт кестесінің күнтізбесі уақытты жоспарлауға көмектеседі. Біріншіден, күнтізбенің бұл түрі бухгалтерлерге қажет.

Плакат күнтізбесі – қабырға күнтізбесінің ең қарапайым түрі болып табылады (Сурет 4). Бұл кәдімгі плакат, онда суреттен басқа күнтізбелік тор да бар. Күнтізбелер белгілі бір суреті бар кәдімгі плакаттар болғандықтан, олар плакаттардың барлық қасиеттерін толығымен иеленеді.

Үй бейнесіндегі күнтізбелер – жұмыс үстелі күнтізбелерінің жаңа түрі (Сурет 5). Дегенмен, жиналған кезде ол үшбұрышты призмаға айналады. Сондай-ақ, бұл

Сурет 5: Үй бейнесіндегі

күнтізбеде серіппелі және парақтары болуы мүмкін. Күнтізбенің бұл түрі үш өлшемді фигура болғандықтан, ол көбірек назар аударады, сонымен қатар оны жинау процесі көптеген адамдарға ұнайды.

Күнтізбе - «пирамида» – бұл күнтізбе, үй күнтізбесі сияқты, құрастырудан кейін үш өлшемді фигура, бірақ призма емес, пирамида (Сурет 6).

Бұл күнтізбе үй күнтізбесіне қарағанда әсерлі көрінеді, бірақ үшбұрышты жиектерге байланысты ол көп ақпаратты сыйдыра алмайды. Бұл ең түпнұсқа күнтізбе, бірақ сонымен бірге пирамида күнтізбесі сияқты функционалдығы шамалы.

Қабырға күнтізбелерінде қолданылатын

Сурет 4: Плакат күнтізбесі

Сурет 6: Күнтізбе – «пирамида»

тақырыптардың әртүрлілігі және оның тұтынушыға әсері күнтізбе жарнама басып шығарудың ең танымал түрлерінің бірі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. П.Г.Демчев, Г.В. Черемных (2004) Художественное оформление в школе: Учеб. пособие для студ. Высш.учеб. заведений. -М.: Гуманит. Изд. центр ВЛАДОС. -208 с.
2. Ж.А. Адаев, Р.Н. Нұрғалиев (2007) Шаңырақ энциклопедиясы. 9 том. -Алматы:
3. С.А. Соловьев (1993) Шрифт и декоративное оформление: Учеб. пособие для сред. худож. учеб. заведений. -М.: Высш. шк.. -159 с.
4. Н.А. Спиров (1959) Проектирование и производство типографских шрифтов. -М.: Искусство. -202 с.
5. Д. Шервин (2013) Креативная мастерская: 80 творческих задач дизайнера / -СПб.: Питер. -240 с.

0009-0003-2217-7747 Шолпан Тусупбекова

Евразийский национальный университет им. Л. Н. Гумилева
Астана, Казахстан

E-mail: tusupbeckova@yandex.ru

История календаря и его роль в настоящее время

Аннотация. В статье раскрываются основные принципы истории и создания календаря, автор подчеркнул важность выбора нужного цвета и шрифта при создании календаря. Учитывая особенности цветового восприятия, выбирается подходящая гамма для календаря. Рассмотрено расположение календарной сетки.

Ключевые слова: календарь, графика, шрифт, цветовое восприятие, типы календаря.

0009-0003-2217-7747 Sholpan Tusupbekova

L. N. Gumilyov Eurasian National University

Astana, Kazakhstan

E-mail: tusupbekova@yandex.ru

The history of the calendar and its role in the present time

Abstract. The article reveals the basic principles of the history and creation of the calendar, the author stressed the importance of choosing the right color and font when creating a calendar. Taking into account the peculiarities of color perception, a suitable scale for the calendar is selected. The location of the calendar grid is considered.

Key words: calendar, graphics, font, color perception, calendar types.

References

1. P.G. Demchev, G.V. Cheremnykh (2004) healthy education in the school: Учеб. follow for the studio. Vyssh.учеб. "no" he said. -M.: Humanit. Izd. Center VLADOS. -208 p.
2. ZH.A. Adaev, R.N. Nurgaliyev (2007) Encyclopedia of Shanyrak. Volume 9. -Almaty:..
3. S.A. Solovyov (1993) font and decorative design: Учеб. follow for SRED. khudozh. учеб. "no" he said. -M.: Vyssh. Shk. -159 p.
4. N.A. Spirov (1959) Projection and production of typefaces. -M.: Curiosity. -202 p.
5. D. Sherwin (2013) Creative Master: 80 creative tasks of designers: -SPB.: Peter. -240 p.